

ISSN 0352-5007 | UDC 821.16+811.16(05)

**ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА
СЛАВИСТИКУ**

104

НОВИ САД • 2023

МАТИЦА СЕРБСКАЯ
ОТДЕЛЕНИЕ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА

MATICA SRPSKA
DIVISION OF LITERATURE AND LANGUAGE

СЛАВИСТИЧЕСКИЙ СБОРНИК
REVIEW OF SLAVIC STUDIES

104

НОВИ САД

Кратким освртом на садржину представљеног зборника користимо прилику да га свесрдно препоручимо широј славистичкој јавности јер садржи значајна, актуелна и тематски разноврсна истраживања из подручја лингвистичке славистике у најширем смислу те речи посвећена делу Софије Петровне Лопушанске — истакнутог професора Волгоградског државног универзитета и оснивача-носиоца једне специфичне лингвистичке школе у области русистике и славистике, било да је реч о синхронном или дијахронном аспекту испитивања.

Дарја Д. Војводић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику
darja.vojvodic@ff.uns.ac.rs

Маја Р. Крстић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику
maja.krstic@ff.uns.ac.rs

UDC 398(497.5)(049.32)

Luka Šešo, *Krsnik između mita i zbilje. Kulturnoantropološke strukture jednog tradicijskog vjerovanja*, Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 2022. str. 145.

Народна веровања о крснику у Хрватској су главна тема монографије „Крсник између мита и збилје“, коју је Лука Шешо објавио 2022. године у Загребу у издању Хрватског етнолошког друштва. У поднаслову аутор своје истраживање додатно одређује као анализу културноантрополошких структура једног традицијског веровања. Монографија се састоји из *Увода*, за којим следе четири главна поглавља: 1. *Крсници у нововековној свакодневици*; 2. *Крсници као предмет знаственог истраживања*; 3. *Културноантрополошке ситуације традицијског вјеровања у крснике*; 4. *Крснице, што је остало?* Свако поглавље је подељено на више одељака о чему ће бити речи у наставку текста. Књигу затварају *Закључак*, *Попис литературе*, при чему је посебно издвојена рукописна грађа и *Резиме* на енглеском.

У *Уводу* аутор истиче да се у народној култури Хрвата под појмом „крсник“ подразумевају особе или бића, која имају особине и митолошких бића/божанстава, и тотемских заштитника, затим јунака са натприродним моћима, док су их неки истраживачи повезивали и са шаманима. У неким случајевима се може говорити о обичним људима, који имају одређене способности и вештине, а којима је заједница доделила статус натприродног бића. Однос заједнице према крсницима је, такође, често амбивалентан — за неке су хероји, а за друге слични демонским бићима, што додатно отежава њихово одређење. Ипак, у веровањима о крсницима уочавају се заједнички елементи и обрасци, пре свега, у акционом коду, који им се приписује, а који одговара веровањима о сличним или истим бићима на словенском културном простору, али и шире (крсницима, здухаћима, змајевима и сл.).

У првом поглављу (*Крсници у нововековној свакодневици*) аутор дефинише веровање у крснике као особе с натприродним способностима и вештинама, које помажу људима штитећи их од невоља (пре свега, градоносних облака) и злих сила. Пажњу привлачи веровање да, додуше ретко, крсник може бити и жена — „крсница“. Шешо одређује и географско распрострањење веровања о овим бићима (Истра, Кварнерска острва, Горски котар), напомињући да се врло слична веровања о „крсницима“ јављају у Словенији.

У приказу грађе о крсницима, аутор полази од познатог записа бискупа Томасинија из XVII века, који је у свом спису, критикујући народно сујеверје, оставио сведочанство

и о веровању у „креснике“ и „вукодлаке“, за које каже да њихов дух ноћу иде на раскршћа, посебно „у време кватра, и тамо се боре једни против других за обиље или неродицу свих врста плодова“ (Šešo 2022: 17). Управо је овај сиже о борби крсника и његовог типског противника вукодлака карактеристичан за крснике у хрватској народној култури.

У XVII веку је на подручју млетачке Истре, Приморја, Далмације, у неким деловима Босне и Хрватске млетачка инквизиција вршила прогон вештица, тако да није искључено да је међу њима, према претпоставци Шеша, могао бити и понеки крсник. Стога, у наредном одељку аутор посвећује пажњу судским процесима против вештица у Европи. Уз описе процеса, који су везани за територије на којима су била присутна веровања у крснике, аутор коментарише и њихова претходна истраживања. Међу њима издваја радове Гинзбурга о италијанским *бенанданџима* (по особинама се не разликују од крсника), које је инквизиција гонила по Фурланији, покрајини недалеко од Истре, цела два stoleћа (од XVI до XVIII), затим радове Маје Бошковић-Stulli, као и историчара Антонија Мицулиана. Шешо посебно анализира записе са суђења двома женама — Марини из Истре (XVI век) и Елизабети из Пирана (XVII век) — и оправдано одбацује мишљење Мицулиана да се они могу посматрати као примери суђења крснику. У наредном одељку аутор анализира друге записе са суђења штригама (вештицама), с обзиром на то да се назив штрига/штригун користи уопштено за особе које се баве бајањем, врачањем и магијским лечењима. Иако међу процесуиранима није било особа окарактерисаних као крсници, Шешо износи хипотезу да је међу њима могао бити и крсник, али да га је заједница чувала, што је био чест случај са људима, који су лечили људе магијским поступцима.

У другом поглављу аутор излаже претходна истраживања теме крсника, почевши од краја XIX века и записа Антуна Радића у *Зборнику за народни животи и обичаје Јужних Славена*. Старије записе, о којима је писала Маја Бошковић-Stulli, оставља по страни. Радић је у једном од бројева *Зборника* објавио своју *Основу за сабирање и проучавање грађе о народном животију*, у оквиру које је дао и упитник, који би се користио приликом теренских истраживања народних веровања, а који је садржао и питања везана за особе са натприродним моћима. Ипак, иако је велики број записа објављен по Радићевом упитнику (а неки су остали необјављено), мало је података о крсницима. Углавном се *крсник/карсник/џришњак* помиње као биће рођено у кошуљици, које се бори против *кудлака* (вукодлака, вампира), штрига и штригуна и штити свој крај од невремена (Šešo 2022: 38). Пажњу привлачи и запис Андрије Бартулина у ком је крсник окарактерисан као „мртвак“ рођен у постелици („кошуљници“), што се може сматрати контаминацијом веровања у крснике.

Маја Бошковић-Stulli, која је у више наврата писала о крснику, истакла је да ваља бити опрезан у вези са прихватањем хипотезе о борби крсника са штригама и штригунима као одјеку старих представа о богу Перуну и његовој борби са змајем/змијом, односно богом Велесом/Волосом, коју је заступао Катичић. Она је одбацила хипотезу према којој се крсник/кресник доводи у везу са кресовима и посматра као одјек божанства повезаног са ватром и светлом, а које се прославља у време летњег солстиција, односно данашњег Ивањдана (1959: 234; 1975: 222). Змаго Шмитек је сматрао да се у веровањима о крснику назире остаци староиндијских, староиранских, па тако и прасловенских веровања. Шаманистичке елементе у крснику су уочавали неки мађарски аутори, као и Томо Виншћак. Ева Поч је, међутим, пишући о мађарским *џалишоцима* (који су веома слични крсницима) закључила да су они сличнији словенским крсницима и здухањима и да се не могу сматрати шаманима, с обзиром на то да у веровањима о њима изостаје јавно извођење ритуала, који их уводи у транс (Šešo 2022: 42).

У трећем поглављу (*Културноантрополошке структуре традицијског вјеровања у крснике*) аутор не одбацује могућност да крсници могу бити повезани са кресовима, односно ватрама, које су паљене на раскршћима (где они одлазе да се боре против штрига и вукодлака/„кудлака“) и наводи да су ватре које су паљене уочи Петровдана и Ивањдана понегде називали „крижњаци“, а да су деца у њих бацала камење да „тару штриге“ (Šešo 2022: 45). Исто тако, Шешо разматра друга тумачења и сматра могућим и мишљење Маје Бошковић-Stulli, које се ослања на Чајкановићево, према ком се крсник може довести у везу са крстом, односно крстовима, који су још у стара времена постављани на границама атара и сматрани видом заштите.

У наредном потпоглављу Шешо пореди крснике и друга слична бића (*обилњаке, бр-џаниће, ведомце, комбале, бенанданије, времењаке, здухаће, шалишоце*, итд.) у веровањима, пре свега, на подручју Хрватске и Словеније, али и шире. Затим анализира структуру веровања о крснику, почевши од мотива чудесног рођења и необичних околности, које прате крсничково рођење, при чему се, као доминантно, јавља веровање да се они рађају у постелици (*кошуљици, кайици*). У наредном одељку пажњу посвећује веровањима о извору моћи крсника, при чему се издваја запис Јозефа Пташинског из 1899. године, према ком дете (и дечак и девојчица), које се роди у белој постелици постаје „кришњак“, односно „кришњачица“ (Šešo 2022: 69). Записи и казивања, које Шешо анализира, показују да је извор крсничкове моћи постелица у којој се родио. „Мрежицу“ би по рођењу детету пришили испод пазуха или би је чували до дететове двадесете године, па би му је давали да је носи око врата. На неким подручјима су је сушили, млели у прах, па је давали детету да је поједе (Раденковић 2001: 304). Веровало се да крсник има моћ да се бори против вештица/штрига (које се такође рађају у постелици, али црној) све док уза себе има и постелицу. У складу са тим, значајна улога у одређивању тога да ли ће дете бити добар крсник или зла штрига била је поверена бабицама, које су процењивале боју постелице. Бабице су, код многих словенских народа, имале обавезу да обавесте заједницу у случају да се дете роди у кошуљици, обично гласно вичући, јер се веровало да ће се на тај начин спречити да оно касније постане вештица (штрига) и сл.

Као важан сегмент у народним веровањима о крсницима, аутор издваја „зов судругова“ током лиминалне фазе крсничкова живота. Крсника, док још живи са родитељима, позивају други крсници да им се придружи (у седмој, седамнаестој или двадесет седмој години), али мајка, по правилу, одговара да „није код куће“. У неким казивањима крсника прво позива нечиста сила, па је он одбије, а потом се приклања крсницима. Интересантно је да штригу/штригуна исто тако позивају друге штриге, али они одмах одлазе са њима. Маја Бошковић-Stulli је у овом веровању видела новину, сматрајући да се у почетку нису разликовали елементи иницијације крсника и штриге (1975: 217–218). У основи би се могло говорити о веровању о борби двеју сила (добра и зла), које, свака на своју страну, теже да привуку биће са натприродним способностима. Нажалост, неког детаљнијег описа иницијације младог човека у крснике нема, што је, ипак, у складу са схватањем овог догађаја као тајног и ком присуствују само изабрани.

У наредном потпоглављу Шешо анализира веровања у зоометаморфозу и зоометемпсихозу крсника. Крсник се против својих непријатеља бори најчешће у виду пса, вола, вепра, јарца, мачке, па и кобиле (Šešo 2022: 94). Исти облик узима и нечиста сила или крсник противник, с тим што се разлике праве у боји — штригун или непријатељски крсник узима облик црне животиње, док се „добар“ крсник јавља у виду беле или шарене животиње. У предањима се казује како човек и не знајући помаже или одмаже крснику, који се у облику животиње бори против штриге. Крсници су, према веровањима, зато саветовали људима да не ударају животиње, јер је могуће да је нека од њих заправо крсник. Веровало се и да у току сна крсничкова душа (често у виду муве) напушта тело и да се он тада бори против својих непријатеља. Сматрало се да би тај човек умро, уколико би га окренули док спава. Ово веровање, али везано за вештицу се јавља код многих словенских народа. Крсници су, према веровањима, имали способност и да лече људе од многих болести и чини, пре свега методама које припадају сфери народне медицине.

Пажњу аутора привлачи затим питање крсничкове доброте. Један крсник се сматра добрим само у оквиру заједнице којој припада и коју штити, док је за другу, туђу, заједницу он заправо „лош“. У новијим записима за крснике се везују и елементи типични за вампире и штригуне. Страхovalo се од повампирења човека за којег се сматрало да је био крсник, па су таквом покојнику у уста пре погребa стављали ексер. Код свих словенских народа се, иначе, сматрало да ће се особа, која се бавила магијом са циљем да наштети другоме, повампирити, односно да ће припасти реду „нечистих“, злих покојника. Такође, неретко се сматрало и да они који умеју помоћу магије да лече исто тако могу и да нашкоде.

Одређени број записа и, поготову новијих, веровања показује да се лик крсника везује за конкретну особу, неретко свештеника, али и „обичног“ човека, чиме се овај лик снижава и спушта из сфере митолошког, па и божанског, до профаног. У Хрватској се у XXI веку

лик крсника везује, пре свега, за народне исцелитеље — костоломце и друге који лече методама народне медицине. Тиме је од свих елемената, који граде, традицијом одређен, лик крсника, остала само његова усмереност да помаже заједници.

Монографијом о крснику Шешо је приказао судбину једног веровања — његову снагу, одрживост, метаморфозе, контаминације, па на крају и осиромашење, што су, нажалост, општи правци, којима је захваћена народна култура, али их је важно забележити. Значај ове студије се огледа у сагледавању једног митолошког бића и веровања о њему на јасно омеђеној територији. Може се рећи да је овом студијом крсников лик у народној традицији Хрвата добио поуздано тумачење.

Питања о пореклу веровања у крснике аутор оставља по страни, наводећи тумачења, односно хипотезе неких претходних истраживача. Будућа истраживања би могла ићи управо у правцу компаративног сагледавања обележја и семантике крсника, с једне, и других бића сличних њему, с друге стране, пре свега у оквиру балканског и словенског културног простора. Тиме би се могли сагледати обриси једног, по свој прилици, веома старог веровања код словенских народа ако е оно регионално гранало.

ЛИТЕРАТУРА

- Bošković-Stulli, Maja. *Istarske narodne priče*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost, 1959.
 Bošković-Stulli, Maja. „Hrvatske i slovenske usmene predaje o krsniku-kresniku“. *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Zagreb: Mladost, 1975.
 Раденковић, Љубинко. „Крсник“. *Словенска митологија; енциклопедијски речник*. Београд: Zepet book world, 303–306.

Драгана Ђурић
 Балканолошки институт САНУ
 draganasdjuric@gmail.com